

УДК: 34.01 (091) (092) 6 6342.15 (477)

I. В. ЗУБКО

*асистент кафедри історії і теорії
держави та права юридичного факультету ЗНУ,
здобувач
(м. Запоріжжя)*

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ П. ОРЛИКА В УМОВАХ ДЕРЖАВО - І ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Конституція Пилипа Орлика, узалена в місті Бендері 5 квітня 1710 року - відзначила своє 295-річчя. Україна, завдяки цьому документу, в піднесенні національної політико-правової думки перевершила навіть Сполучені Штати Америки та Францію, чії конституційно-правові акти вважаються одними з перших. Але, на жаль, можемо вести мову лише про теоретичну, а не практичну, реально втілену першість. Адже, з відомих причин положення цього справді видатного державного документу в життя, а точніше, в політико-правову реальність функціонування державного організму вести не вдалося.

І все ж виникає питання про те, якою б мала стати наша держава, якби плани основного творця Конституції 1710 року було реалізовано. Це стосується загальних ознак правової системи, форми правління, механізму розподілу і взаємодії гілок влади тощо.

Спробуємо дослідити окреслені питання, розглянувши основні засади Конституції П. Орлика та найбільш виразні можливі тенденції розвитку цього правового документу за потенційної його реалізації.

Дослідження Конституції П. Орлика (далі Конституція) проводились багатьма вченими, але юридичному аналізу документа присвячено не так вже багато праць [2, 192]. Більшість вчених погоджуються, що це акт конституційного характеру, а також, що він розроблявся як документ, що регулюватиме конституційні питання після виходу України зі складу Московського царства.

Конституція складається з 16 статей, а

також преамбули, в якій українці характеризуються як "народ бойовий стародавній козацький" [1, 118]. Міститься там також і ряд відомостей, що мають більше політичне, ніж справді історично достовірне значення, що пояснюється тогочасним залежним становищем козацької еліти від впливових інземних сусідів.

Серед вищих державних органів майбутньої Української держави передбачалися владні інститути, взаємні між якими, а фактично, зародження механізму розподілу влад та взаємних їх стримувань і протизад, передбачали демократизм, нехарактерний для держав тогочасної Європи.

Характеристику форми правління, що встановлювалася за Конституцією необхідно розпочати з голови держави - Гетьмана, який очолював виконавчу владу. Саме він був "гарантом дотримання конституційних норм". Зазначимо, що гетьманська влада обмежувалася (контролювалася) участю в управлінні державою Генеральної ради, представницького, законодавчого органу прототипу сучасного парламенту. До складу Генеральної ради мали входити генеральна старшина, городові полковники, полкова старшина, сотники, генеральні радники (виборні представники городових полків - по одному від полку) та послы від Запорозької Січі. Працювати Генеральна рада мала сесійно - тричі на рік (Різдво, Велюдень та Покрову). Сесії скликалися Гетьманом, проходили в його резиденції, і хоча у Конституції рада називається дорадчою, за нею ж "без дозволу й поради ... [Генеральної ради] ... [рішення Гетьмана]... не встановлювати і до завершення не приводити" [1,123]. Але далі по

тексту зазначається, що "коли б ... публічні справи ... потребували ... швидкого управління, справлення та відправлення ... гетьман маємо споту та волю, за порадом генеральної старшини, такі діла відправити своєю гетьманською повагою" [1, 124]. Генеральна старшина зосереджувала, серед інших, дорадчі повноваження і мала виконувати, практично, функції уряду при Гетьмані, в міжсесійний період.

Відповідно, тут бачимо, що за Гетьманом (як уособленням виконавчої влади), залишалися достатньо широкі повноваження, адже вимоги "дозволу" і "поради" мають різний зміст. До того ж, не можна забувати, що Конституція 1710 р. не отримала можливості повноцінно функціонувати, а відповідно, розвиватися, деталізуватися, доповнюватися і змінюватися згідно вимог часу та нагальних потреб становлення молодій державі. А також, що Конституція носила у цілому компромісний характер між старшиною і Гетьманом, тому окремі її положення були недовольними і при намаганні їх реалізації без істотної корекції - постала б ціла низка труднощів.

Важливим є також закріплення у Конституції повноважень Генерального Суду, уособлення судової влади, рішенням якого, мали користися в тому числі, Гетьман і старшина. Так, у ст. 7 зазначається, що "коли б хто з генеральних осіб, полковників, генеральних радників, значного товариства та інших ... провинився ... гетьман не має карати ... а повинен таку справу, чи кримінальну, чи некримінальну, здати на військовий генеральний суд, і який у нього випаді нелицемірний і нелицегідний декрет, такий кожен переступник має понести" [1, 125]. А те, що Генеральний Суд віднімав судові повноваження Гетьмана, говорить про дійсне створення окремої судової влади та справді важливу роль, що мав відіграти Генеральний Суд в житті Української держави.

Необхідно сказати і про передбачувану Конституцією посаду Генерального підскарб'я, який мав керувати фінансовим відомством, фактично, прологит міністерства фінансів. Підскарб'їй обирався Генеральною радою за поданням Гетьмана.

Цікавим, особливо з погляду сьогоденної актуальності, є положення Конституції про боротьбу з корупцією та обмеження податкового тягара. Так, у ст. 10 зазначається, що "всілякі утиски та здирства людям покладіть найшвидше від владовласних накупів" [1, 126], також, встановлюються обмеження щодо різних видів експлуатації, фіксуються соціальні гарантії і встановлюється "щоб ... гетьман ... нікому за корупції полковничих урядів та інших військових і посполитих начальств не давав і насильно не встановлював, але ... урядники мають бути вибрані

вільними голосами..." [1, 126].

Значимим, що правовий зміст положень Конституції загалом охоплює, хоч і не систематично, головні сфери конституційного права а також містить програму дій гетьмана та інших органів влади на майбутнє [2, 194]. Тобто, зазначений документ являє собою відправний пункт для майбутнього створення дієвої системи державної влади. Тому необхідним є дослідження інших супроводжуваних документів, автором яких є гетьман Орлик. Так, зокрема, в листі до французького посла в Туреччині Дезаєра від 4 травня 1712 р. він писав: "Мала держава не може утримати свою свободу між двома великими сусідами, як тільки глибоко продуманою політикою. Для проведення в життя цієї політики її володар повинен бути абсолютним господарем" [2, 202]. Скоріше за все, Гетьман, будучи освіченою людиною, з самого початку розумів необхідність створення українських спеціальних демократичних інституцій, окремої судової влади з підпорядкованого одноосібному центру вертикалі виконавчої влади. Цим центром мав стати Гетьман, звичайно, як вже зазначалося, за контролю і нагляду як з боку старшини, так і з боку судової влади, уособленої у відповідних державних інституціях.

Отже, сьогодні за умов реалізації державницьких планів П. Орлика, і відповідного безперервного та поступового розвитку державності України ми могли б отримати життєздатну, ефективну і ментально рідну Українському народу форму держави.

На чолі держави - Президент, який формує за згоди Парламенту Уряд, очолює його та особисто відповідає за діяльність (виконавча влада).

Законодавчу владу очолює Парламент, який створює необхідне для розвитку держави правове поле та контролює діяльність виконавчої влади через фінансові механізми (виділення коштів на державні програми, що пропонуються Президентом, та ін.). Депутати користуються правом недоторканності у справах, пов'язаних із політичною діяльністю. Але у цивільних, кримінальних, адміністративних справах вони є громадянами України, рівними перед законом і судом. Зважаючи на важливість їх праці і належність до законодавчої влади - вказані справи проти народного депутата розглядаються Верховним Судом України. А справи депутатів всіх рівнів, аналогічно, відносяться до суду відповідного рівня. Ці положення, на всьому шляху розвитку державності, громадянського суспільства природно сприяють утвердженню авторитету судової влади та правосирокочних органів.

Судову владу складає система незалежних та авторитетних судів, яку очолює Верховний Суд

України та вищі спеціалізовані суди. Суди служать арбітром суспільства, забезпечуючи справедливе та своєчасне вирішення всіх протиріч. Суди виступають також надійним механізмом захисту кожної людини від можливих помилок чи зловживань влади, що носять протиправний характер.

Зазначимо, що простота та прозорість функціонування державної влади (за виключенням розвідки, та ін.) є на нашу думку необхідною умовою її ефективності в цілому.

Вважаємо, що сьогодні, реалізуючи потреби реформування державної влади в Україні необхідним є визначення іманентних українському народу підвалин

державності. Без врахування вищезазначених особливостей - будь-які намагання реформування не будуть достатньо успішними.

Література:

1. Історія держави і права України: Хрестоматія / За ред. Шевченка О.О. - К.: Вентурі, 1996. - 224 с.
2. Кресін О. "Пакти й Конституції законів і вольностей Запорізького Війська..." 1710 р // Український історичний журнал. - 2005. - № 2. - С. 192.

УДК: 346. 9 (477)

Михайленко О.О.
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету ЗНУ

Ладженська О.О.
студентка 4-го курсу
юридичного факультету ЗНУ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність у господарському праві - це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання - господарські правопорушення.

Господарське правопорушення - це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками суб'єкта та порушує права іншого учасника відносин або трьох осіб. Вчинення господарського правопорушення тягне за собою застосування до винної особи передбаченої нормами господарського законодавства міри відповідальності, яка виражається у господарських санкціях.

Варіюють такі види санкцій за господарські правопорушення: 1) відшкодування збитків; 2) штрафні санкції; 3) оперативно-господарські санкції; 4) конфіскацію; 5) господарсько-адміністративні штрафи; 6) планово-госпрозрахункові (одіночні) санкції; 7) господарсько-організаційні санкції.

Прийняття та введення у дію з 1 січня 2004 року Господарського кодексу України (далі - ГК) стало безумовно суттєвим прогресом у правовому регулюванні економіки. Це доказ того, що Україна однією з перших постсоціалістичних країн привела своє господарське законодавство у відповідність з реальними та вимогами ринкової економіки, що саме цей Кодекс став найважливішим нормативно-